

İNGİLİZ-RUS NÜFUZ ÇEKİŞMESİ ORTASINDA İSTENMEYEN BİR OSMANLI ELÇİSİ: MEHMED NAMIK PAŞA (1834-1835)

Ahmet DÖNMEZ*

“Belki de Namık Paşa'nın Rusya'nın emrinde olduğunu duyunca şaşıracaksınız.
O, Rusya'nın maşası Ahmed Paşa'nın bir adamıdır.”
Lord Ponsonby

Öz

Bu çalışmada, Tanzimat ve I. Meşrutiyet döneminin önde gelen devlet adamlarından Mehmed Namık Paşa'nın Londra elçiliği Osmanlı ve İngiliz arşiv belgelerine göre analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Namık Paşa, devletin çeşitli kademelerinde görev almış, padişahlara danışmanlık yapmış bir diplomat, asker ve devlet adamıdır. Babiâli kalemlerinde başladığı kariyerine askerî sınıfa geçerek devam etmiş, Mehmed Ali Paşa isyanı ardından 1832 yılında yardım talebi için özel elçi olarak İngiltere'ye gönderilmiştir. İlk elçiliği ardından iki yıl sonra yeniden Londra elçiliğine tayin edilmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti'ni himayesine almaya ve Batı Avrupa devletleriyle ilişkisini kesmeye çalışan Rusya, elçi tayinini engellemeye uğraşmış; başarılı olamayınca Namık Paşa'yı kontrol altında tutmaya çalışmıştır. İngiltere ise Ahmed Fevzi Paşa gibi Rus taraftarı kişilerle bağlantısı ve daha önce Rusya'da görev alması sebebiyle Namık Paşa'ya şüpheyle yaklaşmıştır. İstanbul'daki İngiliz elçisinin onun Rus taraftarı olduğu yönünde gönderdiği raporlar sonucu Osmanlı elçisine karşı İngiliz yönetiminde bir güven sorunu oluşmuştur. Namık Paşa'nın görevlerini yerine getirebilmek için yaptığı girişimler ve kendine güvenen tavırları, fazlaca kibirli olan ve karşılarında kendine güvensiz bir kişi bekleyen İngilizleri rahatsız etmiştir. Namık Paşa'nın Rus taraftarı olduğu iddialarıyla bu sorunlar bir araya gelince onun İngiliz hükümetince istenmediği düşüncesi Babiâli'de değerlendirilmeye başlanmıştır. II. Mahmud, İngiltere'ye Mısır ve Cezayir meselelerinde duyulan ihtiyaç sebebiyle bulunduğu ülkede istenmeyen Namık Paşa'nın yerine başka bir elçi gönderilmesini kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Namık Paşa, Londra Elçiliği, II. Mahmud, Lord Palmerston

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Konya. E-posta: adonmez@erbakan.edu.tr ORCID: 0000-0003-4836-9774
(Makale Gönderim Tarihi: 02.11.2023 - Makale Kabul Tarihi: 30.04.2024)

Abstract

An Unwanted Ottoman Ambassador in the Middle of an English-Russian Influence Conflict: Mehmed Namik Pasha (1834-1835)

In this paper, the London embassy of Mehmed Namik Pasha, a prominent statesman of the Tanzimat and first Constitutional period, are analyzed and evaluated according to Ottoman and British archive documents. Namik Pasha is a statesman, soldier and diplomat who served at various levels of the state and advised the sultans. Upon transferring to the military school, he continued his career in the Sublime Porte. During Mehmed Ali Pasha's rebellion in 1832, he was sent as a special envoy to England in order to seek assistance. In the years following his first embassy, after two years, he was reappointed to the London embassy. In the meantime, Russia, which was trying to take over the Ottoman Empire and cut ties with Western European countries, sought to prevent an ambassador from being appointed. When he failed, he tried to keep Namik Pasha under his control. England, on the other hand, approached Namik Pasha with suspicion due to his connections with pro-Russian people such as Ahmed Fevzi Pasha and his previous service in Russia. A distrust of the British administration developed following reports sent by the British ambassador in Istanbul that he supported the Russian government. Namik Pasha's endeavor to complete his duties and his self-confident attitude disturbed the British, who were very rude and expected to be unreliable. When this problem came together with the claims that Namik Pasha was pro-Russian, the opinion that he was not wanted by the British government was assessed in the Sublime Porte. Mahmud II approved to send another ambassador instead of Namik Pasha, who was unwanted in his country due to England's involvement in the Egyptian and Algerian issues.

Key Words: Mehmed Namik Pasha, London Embassy, Mahmud II, Lord Palmerston.

Giriş

II. Mahmud, 1808 yılında tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti'ni güçlendirerek eski günlerine döndürebilmekle ilgili bir hayale sahipti. Bunu sağlamak için Avrupa devletlerinin özellikle askerî alanda ulaştığı seviyeyi yakalamak istiyordu. Ancak öncelikle içte ve dışta birçok problemle mücadele etmek zorundaydı. Tahta geçtiği sırada Alemdar Mustafa Paşa'nın zorlamasıyla yetkilerini ayanların lehine kısıtlayan Sened-i İttifak'ı kabul etmişti. Her şeyden önce ülkesinin kontrolünü eline alması, ayan ve asi paşaları yola getirip yeniçerilerden kurtulması gerekiyordu. Yeniçeriler aracılığıyla asi yöneticilerin çoğuna boyun eğdirdi. 1826 yılına gelindiğinde ise yeniçerilerden kurtuldu. Ancak yola getirmesi gereken son bir asi paşa kalmıştı. 1831 yılına gelindiğinde uzun zamandır sinsice planlar yapan ve uygun zamanı bekleyen Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyan etti.¹ Bu isyan, II. Mahmud'un asi paşalara karşı vermesi gereken en önemli ve zorlu sınavdı.

Avrupa devletleri 1826 ve 1827 yılında kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla Rum isyanına müdahale etmişlerdi. II. Mahmud bunu içişlerine müdahale olarak görmüş ve devletlerin karışmasına izin vermemek için direnmişti. Fakat Mısır meselesinde olaylar öyle gelişti ki bu kez büyük güçlerin bu soruna karışmasını bizzat padişah istemek zorunda kaldı. Mısır Valisi, Fransa'nın desteğiyle son derece güçlenmiş ve modern bir orduya ve donanmaya sahip olmuştu. Osmanlı Devleti ise son dönemde

¹ Altundağ 1945, s. 46; Zorlu 2022, s. 524; Dönmez 2014, s. 54.

giderek daha da zayıflamıştı. 1832 yılında Beylan'da ve Konya'da Osmanlı ordusu Mısır ordusuna karşı yenilgiye uğradı ve sadrazam esir alındı. Bu koşullarda II. Mahmud'un Avrupa devletlerinin meseleye müdahalesinden başka bir çıkış yolu kalmadı. Artık padişah, diplomasiye ve deneyimli diplomatlara her zamankinden daha fazla ihtiyacı duyuyordu.

Bu sırada Yunan sınır anlaşmasının padişaha imzalatılmasıyla ilgili görevli olarak İstanbul'a özel elçilikle gönderilen Lord Stratford Canning, İngiliz desteğinin alınması için bir umut oldu. Canning, Osmanlı'nın yıkılmanın eşğine geldiğinin ve bunun İngiltere'nin çıkarlarına verebileceği zararların farkındaydı. Bu yüzden padişaha ülke yönetimi, dış politika, reform gibi konularda tavsiyelerde bulundu. Ayrıca İngiliz hükümetini Mısır meselesi ve Rusya'nın Doğu'daki emelleri konusunda uyardı. İngiliz elçisi, Sisam Prensi Alexander Vogorides aracılığıyla yaptıkları özel görüşmede II. Mahmud'un İngiltere'nin desteğini almak için yaptığı önerileri kabul etti. Buna göre Canning, Londra'ya döndüğünde Mısır meselesine İngiltere'nin Osmanlı lehine müdahale etmesi için çalışacaktı. Ancak bu girişimlerinin etkili olabilmesi için Londra ve Paris'te Osmanlı temsilcileri aracılığıyla resmi yardım taleplerinin yapılması gerekiyordu. Bunun üzerine Mehmed Namık Paşa² Londra elçisi tayin edildi. Kısa süre önce Viyana maslahatgüzarlığına atanan Yanko Mavroyani de bu konuda ona yardımcı olması için görevlendirildi. Bir süre sonra Namık Paşa ve Mavroyani, Fransa ve İngiltere krallarıyla görüşerek padişahın yardım talebini³ bildirdiler. Fransa, uzun süredir Mısır valisini destekliyordu. İngiltere ise kendi iç ve dış problemleriyle meşgul olduğu gibi padişahın desteklenip desteklenmemesi konusunda henüz karar verilemiş değildi. Sonuçta bu iki devletten resmi ret cevapları alındı. Ardından Rusya devreye girdi ve Rus ordusu ve donanması İstanbul'a (Şubat 1833) çağrıldı. Kısa süre sonra yapılan Kütahya Anlaşması ve Hünkâr İskelesi Anlaşması'ndan sonra Mısır meselesi geçici olarak çözüldü. Mavroyani görev yeri olan Viyana'ya, Namık Paşa ise Peterburg'da Çar I. Nikola ile görüştüktan sonra İstanbul'a döndü.⁴ 1834 yılı sonuna gelindiğinde Rus baskısından bunalan ve Mısır valisiyle hesaplaşmak isteyen II. Mahmud yeniden İngiltere ve Fransa'ya yönelecek ve Namık Paşa'ya yeniden ihtiyaç duyacaktı.

Bu çalışmada, Namık Paşa'nın 1834-1835 yıllarında sürdürdüğü ikinci Londra elçiliği Osmanlı ve İngiliz arşiv kaynakları kullanılarak ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Namık Paşa'nın elçilik faaliyetleri yanı sıra, Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz çekişmesi sürdüren İngiltere ve Rusya'nın onun elçilikten alınması için hangi sebeplerle ve nasıl girişimlerde bulunduğu ortaya koyulacaktır. Onun görevden alınma sürecinde bir 'persona non grata' durumu söz konusu olup olmadığı sorgulanacaktır.

² Namık Paşa, paşa rütbesini 1843 yılında almıştır (Saydam 2006, s. 379).

³ II. Mahmud, Namık Paşa aracılığıyla takdim edilen name-i hümayunda İngiltere kralından 15 savaş gemisinden oluşan bir donanma talep etmiştir (BOA, HAT, 39770, 1832; BOA, HAT, 20183, 1832).

⁴ Akalın 1953, s. 130-135; Cunningham 1993, s. 56; Altundağ 1942, s. 242-250; Anderson 2001, s.97; Tükün 1999, s. 177-181; Webster 1951a, s. 340-341; Armaoğlu 1999, s. 192-193; Altundağ 1945, s. 88, 90.

Londra Elçiliğine Tayini ve Göreve Başlaması

Namık Paşa (1804–1892), İstanbul’da 1804 yılında doğdu. Ailesi aslen Konyalıydı. Babası Divan-ı Hümayun Hâceganı Halil Ramiz Efendi’ydi. Namık Paşa, Divan-ı Hümayun kaleminde mülazım olarak işe başladı. Daha sonra 1821 yılında açılan Tercüme Odası’na girdi. Burada Bulgarzade Yahya Efendi’den Fransızca ve İngilizce dersleri aldı. Akkerman’da Rusya ile anlaşma görüşmelerinde (1826) tercümanlık yaptı. Serasker Mehmed Hüsrev Paşa’nın isteğiyle yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu için çeşitli eserlerin ve talimatnamelerin çevirisini yaptı. Bu başarıları II. Mahmud’un dikkatini çekti ve alay emniğine atanarak (1827) askerî sınıfa girdi. Bir yıl sonra İstanbul’a dönen İngiliz elçisine mihmandar tayin edildi. Ardından Rus ordusu hakkında araştırma yapmak üzere Halil Rıfat Paşa’nın maiyetinde Petersburg’a askerî ataşe olarak (1829) gönderildi. Dönüşünde hassa alayı miralaylığına getirildi. Avrupa’dan edindiği bilgiler ve Fransızca kitaplar aracılığıyla 3. Hassa Alayı’nı düzenledi. Ayrıca askerlerini bu bilgilere göre eğiterek örnek bir alay meydana getirdi. Başarılarıyla padişahın takdirini kazandı. II. Mahmud, Rus Elçisi Butenev’e bir mihmandar tayin edilmesi gerektiğinde Fransızcadaki başarısı sebebiyle bu işi Namık Paşa’nın yapmasını istedi.⁵ Namık Paşa, Mısır meselesiyle ilgili yardım talep etmek için Londra elçiliğine tayin (1832) edildi. Elçilikten döndükten sonra mirivalık görevine devam etti. II. Mahmud, Büyükdere’deki Rus gemisini gezmek istedi. Mehmed Hüsrev Paşa ve Ahmed Fevzi Paşa’nın tercümanları padişahın sözlerini aynı anda tercüme etmeye kalkınca padişah, yalnızca Namık Paşa’nın çeviri yapmasını emretti. Ahmed Fevzi Paşa ile birlikte Mekteb-i Harbiye’nin kurulmasıyla (1834) görevlendirildi. Bu sırada Namık Paşa’yla tanışan Lamartine, onu iyi derecede Fransızca bilen değerli bir diplomat olarak tanımladı.⁶

1833 yılında Rusya ile yapılan Hünkâr İskelesi Anlaşması Osmanlı’yı adeta Rus himayesine sokmuştu. Rus elçisinin müdahale etmediği hemen hiçbir devlet meselesi yoktu. II. Mahmud serbestçe hareket edemiyor, birçok Osmanlı devlet adamı Rusya’dan duydukları korku ve aldıkları rüşvet sebebiyle Rus politikasına yakın hareket ediyordu. Bunun yanı sıra Fransa’nın Cezayir’i işgali devam ediyordu. Bu problemlerden çıkış yolu ise yine büyük güçlerin yardımıyla mümkün görünüyordu.

Avrupa devletleri, Mısır meselesine müdahale ederek padişah ve valisi arasında Kütahya Anlaşması’nın yapılmasını sağlamışlardı. Özellikle İngiltere bu anlaşmayla kurulan statükonun korunmasını arzu ediyordu. Ancak padişah, Mısır valisiyle bir an önce yeniden hesaplaşmak istiyordu. Bu çerçevede Mısır ve Cezayir meselelerinin çözümü için öncelikle Mustafa Reşid Paşa’nın Paris’e elçi tayin edilmesine (1834) karar verildi. Aynı günlerde Paris’te yapılacak girişimlerin tek başına yeterli olamayacağı İngiltere’ye de bir elçi tayinin gerekli olduğu Babiâli’de değerlendirildi. Bu göreve iki yıl önce Londra elçiliği yapmış olan ve iyi derecede Fransızca bilen Namık Paşa uygun görüldü. Namık Paşa’ya verilen talimatnamede görevleri detaylı olarak açıklandı. Buna

⁵ Gökova 1946, s. 374; Akalın 1953, s. 128, 136; Kılıç 1999, s. 348; Ahmet Lütfi Efendi 1999, s. 648; Saydam 2006, s. 379; Karal 1942, s. 220-221.

⁶ Ahmet Lütfi Efendi 1999, s. 742; Karal 1942, s. 221-222; Akalın 1953, s. 136; Kurat 1952, s. 322; Sinaplı 1977, s. 8-10; Binzouba 2015, s. 167-168; Saydam 2006, s. 379.

göre Namık Paşa, öncelikle İngiltere ile dostluğun güçlendirilmesini temin edecekti. Ayrıca Cezayir'in iadesi konusunda İngiltere'nin müttefiki Fransa'ya baskı yapmasını sağlayacaktı. Mustafa Reşid Paşa ile sürekli bağlantı içinde olacak ve İngiltere'nin Fransa'ya Osmanlı lehine baskıda bulunmasını temin edecekti. Namık Paşa, Mehmet Ali Paşa'nın İngiltere'deki desteğini azaltmaya çalışacak ve Mısır meselesinde Osmanlı'nın haklılığını savunacaktı. Ayrıca Hünkâr İskeleyi Anlaşması'nın iki bağımsız devletin yaptığı bir ittifak anlaşması olduğunu belirtecekti. Bu anlaşmanın uygulanmaması için öncelikle İngiltere'nin Mısır valisinin itaat etmesini ya da tamamen görevden uzaklaştırılmasını sağlaması gerektiğini İngiliz hükümetine bildirecekti. Namık Paşa, kısa sürede hazırlıklarını tamamladı. Takvim-i Vekayi'de Paris ve Londra elçilerinin özel elçi olarak ve orta elçilikle tayin edildikleri ifade edildi. Ancak Rusya, padişahın kendisine karşı İngiltere ve Fransa ile bir ittifak anlaşması yapmasından endişe ediyordu. Paris'ten sonra Londra'ya bir elçi gönderilmesinden rahatsız olan Rus Elçisi Babıâli'den bir açıklama istedi. Bunun üzerine elçilerin talimatnamelerinde bir takım değişiklikler yapılarak Butenev'e gösterildi ve elçilerin gizli görevlerinin olmadığı yönünde gerekli teminatlar verildi.⁷

Bir süre sonra Namık Paşa Londra'ya doğru yolculuğa çıktı. Öncelikle Avusturya'nın Brut şehrine askerî talimlere katılmış olan Avusturya İmparatoru I. Ferdinand'la görüştü. İmparator, onu sarayına davet etti. I. Ferdinand, Osmanlı elçisinin Londra'ya gönderiliş sebebinin merak ediyordu. Namık Paşa, fazla ayrıntı vermeyerek iki devlet arasındaki ilişkileri güçlendirmekle görevlendirildiğini söyledi. İmparator, İngiltere'nin Boğazlardan geçerek Rusya'ya saldırmayı planladığını düşündüğünü, Londra'da bir Osmanlı elçisinin bulunmasıyla bu tür bilgilerin süratle elde edilip merkeze bildirilmesi açısından elçi tayinini desteklediğini ifade etti. Namık Paşa, buradan Viyana'ya giderek Avusturya Şansölyesi Prens Klemens von Metternich'le görüşmeler yaptı. Metternich, son konuşmalarında Namık Paşa'ya Rusya ve Mısır meselesiyle ilgili bazı tavsiyelerde bulundu. Ona Londra'da kendine güvenen bir tavırla davranmasını tavsiye etti. Viyana'dan ayrılan Namık Paşa, Paris'e (22 Eylül) ulaştı. Öncelikle Mustafa Reşid Paşa ile görevleri ve işbirlikleri konusunda istişare yaptılar. Mustafa Reşid Paşa, Paris'e yabancıydı. Ancak Namık Paşa, daha önce bulunduğu için, şehre aşinaydı ve birçok kişiyle daha önce tanışmıştı. Bir süre sonra Fransa Kralı Louis Philippe Osmanlı elçilerini saraya davet etti. Osmanlı elçileri, Fransa başbakanıyla görüştüktan sonra kralın davetine katıldılar. Daha sonra Mustafa Reşid Paşa ve Namık Paşa Rusya'nın Paris'teki elçisi Pozzo di Borgo ile bir görüşme yaptı. Borgo, Osmanlı elçilerinin Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa ile ittifak anlaşması yapılmasına yönelik görevleri olup olmadığını sordu. Her iki elçi de bu haberlerin asılsız olduğunu ve iki devlet arasındaki dostluğu kabul etmek istemeyenlerin bu tip söylentiler çıkardığını

⁷ TNA, FO, 78/237, 111, Ponsonby'den Palmerston'a, 12 Ağustos 1834; BOA, HAT, 37601. A; BOA, HAT, 37601; BOA, HAT, 34979. A; BOA, HAT, 46504; BOA, HAT, 46505; BOA, HAT, 46623, 19 Temmuz 1834; BOA, HAT, 40747; BOA, HAT, 37480; *Takvim-i Vekayi*, 85, 07 Temmuz 1834; *Takvim-i Vekayi*, 87, 05 Ağustos 1834; Karal 1942, s. 222; Dönmez 2006, s. 136; Akalın 1953, s. 136; *Devlet-i Âliye-i Osmaniye Hâriciyye Nezâreti Salnamesi 1306*, s. 69; Akpınar 2023, s. 279.

ifade ettiler. Bu görüşmelerle Paris'teki işlerini tamamlayan Namık Paşa Londra'ya gitti. Öncelikle İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston'la (6 Ekim) görüştü. Ardından İngiltere Kralı IV. George'a itimatnamesini teslim ederek elçiliğe resmen başladı. Ancak IV. George, Namık Paşa'nın daimî mi yoksa geçici bir görevle tayin edildiği anlayamadı ve Palmerston'a bu konuyu sordu. Namık Paşa, net bir cevap vermekten çekindi. Babiâli'ye gönderdiği raporda, Mısır meselesinde İngiltere'nin Osmanlı'ya destek vermeyerek Rusya'nın yardımına muhtaç bırakılmasının İngiliz kamuoyunu rahatsız ettiğini, şimdi bir elçi tayininin son derece olumlu karşılandığını, bir an önce Londra'ya daimî nitelikte elçi tayininin gerektiğini bildirdi. Namık Paşa, açıkça ifade etmedi ama kendisinin daimî elçi olarak tayin edilmesini istiyordu. Bu sırada Namık Paşa ve Mustafa Reşid Paşa mektuplaşarak görevleri konusunda istişareye devam ediyorlardı. Namık Paşa, Rus elçisinin Mustafa Reşid Paşa ve hatta kendi üzerinde kurmaya çalıştığı baskıdan rahatsızdı. Mustafa Reşid Paşa'yı Rus elçisiyle sık görüşmemesi, bunun Fransızlarla ilişkilerinde sorunlara sebep olabileceği konusunda uyardı. Mustafa Reşid Paşa'ya göre, Rus elçisiyle görüşmeyi keserse Osmanlı elçilerinin gizli görevleri olduğu konusunda Rusya daha da endişelenebilirdi. Bunun yanı sıra Rus elçisinin aralarındaki irtibatı gizleyeceğine de inanıyordu.⁸

Elçi Değişimi Kararı ve Ortaya Çıkan Tepkiler

II. Mahmud büyük güçlerden en azından birini ikna ederek bir an önce Mısır valisine karşı askerî müdahalede bulunmak istiyordu. 1834 yılı sonlarına gelindiğinde Mehmet Ali Paşa'nın yönetimindeki Suriye'de ayaklanma çıktı. Padişah, bu olayı Avrupa devletlerini harekete geçirmek için kullanmak istedi. Fransa'nın bu konuda yardım etmesi mümkün görünmüyordu. Rusya ise İstanbul'a saldırı olmadıkça aradaki ittifakı işletmeyeceği cevabını vermişti. Avusturya'nın diplomatik müdahale dışında bir seçeneğe dâhil olmayı kabul etmeyeceği açıktı. Tek çare İngiltere'nin bu konuda ikna edilmesi idi. Bu durum Londra'daki Osmanlı elçisinin önemini arttırıyordu. Londra elçisi hem iyi bir diplomat hem de İngiliz hükümetiyle iyi anlaşarak ve güvenlerini kazanarak onları ikna edebilecek bir kişi olmalıydı.

Suriye'de çıkan isyan dışında Mısır valisinin İskenderiye'deki Avrupa konsoloslarına bağımsızlığını ilan etmeyi tasarladığını söylediğine dair bir haber hem İstanbul'da hem de Londra ve Paris'te duyuldu. Öncelikle Namık Paşa, Palmerston'a bu isteğin kabul edilemez olduğunu ve gerekli cevabın verilmesi gerektiğini ifade etti. Mustafa Reşid Paşa aynı şekilde Fransa hariciyesi nezdinde girişimde bulundu. Bu haber İstanbul'a ulaştığında bir yandan endişeye bir yandan da sevince sebep oldu. Çünkü statükonun korunması yönünde ısrar eden Avrupa devletlerini Mısır valisine karşı harekete geçirmek için bu girişim iyi bir fırsat olabilirdi. Mehmed Ali Paşa'nın bağımsızlık isteğine Avrupa devletleri olumsuz yanıt verdiler ve bunu İstanbul'daki elçileri aracılığıyla Babiâli'ye bildirdiler. Rusya da böyle bir girişime sıcak

⁸ TNA, FO, 78/250, Namık Paşa'dan Palmerston'a, 05 Ekim 1834; BOA, HAT, 37532.A, 16 Eylül 1834; BOA, HAT, 20392. D; BOA, HAT, 37486. D, 02 Ekim 1834. BOA, HAT, 46899. B; BOA, HAT, 37486. D, 02 Ekim 1834; BOA, HAT, 46899. B, 03 Ekim 1834; BOA, HAT, 37503. F, 25 Ekim 1834; Dönmez 2006, s. 56-58; Akalın 1953, s. 137-138.

bakamayacağını ve Osmanlı ile ittifaka bağlı kalacağını açıkladı. Osmanlı elçilerine, Mısır meselesinde Osmanlı Devleti'nin haklılığını ispatlamaları ve Mehmet Ali Paşa'nın bu devletlerdeki itibarını ortadan kaldıracak tedbirler almaları talimatı verildi. Ancak aynı günlerde İngiliz hükümetinin Namık Paşa'ya güvenmediği yönünde Babiâli'ye bilgiler geliyordu. Babiâli'ye göre elçi değişimi gerçekleşmeden Mısır valisiyle ilgili bir ittifaka İngiltere'yi ikna etmek, Cezayir meselesinde Fransa'ya karşı İngiliz desteğini almak mümkün olmayacaktı. Bu bağlamda yapılan değerlendirmede, İngiltere'nin yardımına duyulan ihtiyaç sebebiyle onun yerine “liyakatli birinin” elçiliğe tayini padişahın istendi. II. Mahmud, Namık Paşa'nın Avrupa devletleriyle Osmanlı arasındaki ilişkilerdeki “usul ve politikaya pek de lâyıkiyle malumatı olmadığından” uygun birinin elçiliğe tayinini emretti. Babiâli, Avrupa devletleriyle ilişkiler hakkında bilgisi olduğu gerekçesiyle yeni elçi olarak Beylikçi Mehmed Nuri Efendi'yi önerdi. Bu kararda Reisülküttap Mehmed Akif Paşa üzerinden Rus elçisi etkili oldu. Peki Namık Paşa'nın görevden alınmasına hangi etkenler sebep olmuştu? Bu konudaki gelişmelerde, özellikle Rus taraftarı olduğuna dair İngiliz hükümetine onun hakkında Ponsonby'nin verdiği raporlar rol oynamıştı. Aslında Namık Paşa ilk Londra elçiliğinde Başbakan Lord Grey üzerinde olumlu bir izlenim bırakmıştı. Grey, Ponsonby'e onunla ilgili övgü dolu ifadeler yazmıştı. Ancak İngiliz elçisi, Namık Paşa Petersburg'a uğrayıp 1833 yılı başında İstanbul'a döndükten sonra Palmerston'a şunları yazmıştı: “Belki de Namık Paşa'nın Rusya'nın emrinde olduğunu duyunca şaşıracaksınız. O, Rusya'nın maşası Ahmed Paşa'nın bir adamıdır”. Namık Paşa'nın İstanbul'da daha önce Rus elçisinin mihmandarlığını yapması, Rusya'da ateşe olarak bulunması onun bir Rus destekçisi olabileceği ihtimalini hep gündemde tutmuştu. Ayrıca Namık Paşa'nın Paris'te Rus elçisiyle görüşmesi de İngiliz hükümetinin dikkatinden kaçmamıştı. Bunun dışında İngilizlere karşı Osmanlı Devleti'nin onurunu korumak için Osmanlı elçisinin takındığı sert ve kibirli tavır, Fransızca bilgisini fazla öne çıkarması gibi durumlar fazlasıyla kibirli bir millet olan İngilizleri rahatsız etmişti.⁹

Aslında Palmerston'un Namık Paşa hakkında olumsuz bir kanaati yoktu. Onun Rus taraftarı olabileceği yönündeki görüşleri daha çok Ponsonby'nin gönderdiği söz konusu raporlara dayanıyordu. Buna göre, İstanbul'daki Rus elçisi ittifakı gerekçe göstererek Babiâli'yi tüm gizli açık konuları ve yazışmaları kendisiyle paylaşmaya zorluyordu. Rus elçisi, Mustafa Reşid Paşa ve Namık Paşa'nın talimatnamelerini de bu şekilde okumuştur. Namık Paşa, Rus taraftarı Ahmed Fevzi Paşa'nın himayesindeydi ve onun yönlendirmesiyle hareket ediyor olabilirdi.¹⁰ Gerçi Ponsonby, Namık Paşa 1834'te

⁹ GB-0033-GRE-E, no. 481/20/22, Ponsonby'den Palmerston'a, 12 Mayıs 1833; BOA, HAT, 37503. F, 25 Ekim 1834; BOA, HAT, 46126; BOA, HAT, 37503; BOA, HAT, 20084; BOA, HAT, 32990. A, 29 Nisan 1835; BOA, HAT, 37489; BOA, HAT, 37489; BOA, HAT, 37503; *Takvim-i Vekayi*, 94, 15 Ocak 1835; Dönmez 2006, s. 63-65; Jenks 1964, s. 39-40. Lord Ponsonby, 1833 yılında Namık Paşa'nın Rus taraftarı Ahmed Fevzi Paşa'nın adamı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bir yıl sonra Londra'ya gönderdiği raporda Ahmed Fevzi Paşa'nın onu İstanbul'dan uzaklaştırmak için elçiliğe tayin ettirdiğine ve aslında Namık Paşa'nın Rus düşmanı olduğuna dair bazı deliller bulunduğunu ifade etmiştir (TNA, FO, 78/328, 126, Ponsonby'den Palmerston'a, 17 Ağustos 1834).

¹⁰ TNA, FO, 78/328, 129, Ponsonby'den Palmerston'a, 20 Ağustos 1834; BOA, HAT, 27504. B,

yeniden elçiliğe başladıktan sonra Osmanlı elçisinin Rus taraftarı olmayabileceği Ahmed Fevzi Paşa'nın "kışkandığı için" onu İstanbul'dan uzaklaştırmış olabileceği yönünde deliller bulunduğunu Londra'ya bildirmişti.¹¹ Ancak bu ifadeler ona karşı kaybedilen güven duygusunu yerine getirmekte çok fazla başarılı olmadı.

İngiltere'de Palmerston'un yerine dışişleri bakanlığına atanan Wellington'la Namık Paşa'nın anlaşamamaları Osmanlı elçisinin istenmemesinde etkili olan başka bir unsurdur. Wellington, Palmerston'un aksine, Osmanlı'nın sorunlarına ve reform konusuna İngiltere'nin müdahale etmesi düşüncesinde değildi. Wellington, Namık Paşa'nın bu yöndeki taleplerine Osmanlı Devleti'nin kendine çeki düzen vermesi gerektiği İngiltere'nin elinden başka bir şey gelmeyeceği cevabını verdi.¹² Namık Paşa, dışişleri bakanyla bu görüşmeden sonra David Urquhart'la bir araya geldi ve Urquhart'a, Palmerston'un görevden alınmasına çok üzgün olduğunu; çünkü onun Osmanlı'nın menfaatleriyle yakından ilgiliyken Wellington'un çok farklı düşündüğünü ifade etti.¹³

İngilizler, Namık Paşa'nın kendilerini rahatsız eden tavırlarının sebebini onun Rus taraftarı olmasına bağlamışlardı. Ancak buna tezat bir şekilde Rusya da onun kendi politikalarına hizmet etmemesinden ve Paris'teki Rus elçisiyle işbirliği yapmamasından rahatsızdı. Bu yüzden Butenev, Mehmed Akif Paşa üzerinden elçinin geri çağırılması veya değiştirilmesi için Babiâli'ye baskı yapmıştı. Yani Namık Paşa'nın görevden alınmasında Rusların onun İngilizlerle çok uyumlu ve yakın çalıştığını düşünmesi etkili olmuştu. Namık Paşa'nın Rusya'nın emriyle azledildiği yönünde Mustafa Reşid Paşa'ya Paris'te gelen bilgiler de bu görüşü teyit eder nitelikteydi.¹⁴

Görüldüğü gibi Namık Paşa, İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı üzerindeki nüfuz çekişmesinin ortasında kalarak her iki tarafında hedefi olmaktan kurtulamamıştı. Bununla birlikte İngiliz elçisinin kendisi aleyhine verdiği bilgilerden haberdar olmasına rağmen 1834 yılı sonunda İngiltere'de hükümet değiştiğinde Ponsonby'nin de görevden alınacağını öğrendiğinde bu habere çok üzüldüğünü, çünkü onun Osmanlı lehine çalıştığını bildiğini David Urquhart'a ifade etti.¹⁵ Aynı günlerde Ponsonby, Urquhart'a yazdığı mektupta, Namık Paşa'yı Rusların görevden aldıracağına emin olduğunu, şimdi kendisinin de azledilmesi için yeni hükümete baskı yaptıklarına inandığı yazdı.¹⁶ Namık

22 Ocak 1835.

¹¹ TNA, FO, 78/240, Namık Paşa'dan Palmerston'a, 06 Aralık 1834.

¹² BOA, İ. DÜİT, 140/1, 1835. Namık Paşa, Osmanlı lehine söylediği daha önceki ifadeleri sebebiyle Wellington göreve geldiğinde çok sevinmiştir. Fakat Wellington dışişleri bakanı olduktan sonra bunları sadece mevcut hükümete muhalefet için söylediğini, sözlerinde samimi olmadığını anlamıştır (BOA, HAT, 47283. L, 31 Ocak 1835).

¹³ GB-0033-GRE-E, no. 632/108, Urquhart'tan Ponsonby'ye, 26 Ocak 1835. Namık Paşa ve David Urquhart'ın tanışıklığı İstanbul'a dayanmaktadır. Urquhart'ın İstanbul'daki en güçlü bağlantılarından birisi Namık Paşa olmuştur. Namık Paşa, onun Ahmed Fevzi Paşa ile Ahmed Fevzi Paşa da padişahla irtibat kurmasını sağlamıştır (Jenks 1964, s. 40).

¹⁴ Webster 1951b, s. 538.

¹⁵ GB-0033-GRE-E, no. 632/108, Urquhart'tan Ponsonby'ye, 26 Ocak 1835.

¹⁶ Urquhart 1875.

Paşa ise Babîâlî'ye gönderdiği raporda, Ponsonby'yi Rusya'nın görevden aldirmaya çalıştığını bildirdi.¹⁷

Londra elçiliğine Namık Paşa yerine Nuri Efendi'nin tayini İngiltere ve Rusya'da farklı tepkilere sebep oldu. Rusya, Paris ve Londra'ya kimin elçi olarak tayin edildiğinden çok, Avrupa devletlerine elçi gönderilmesinden rahatsızdı. Çünkü I. Nikola, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle yakın ilişki kurarak kendisinden uzaklaşmasını ve kendi aleyhine onlarla ittifak anlaşması yapmasını istemiyordu. Bu yüzden Namık Paşa, elçi tayin edilirken Rus elçisini ikna edebilmek için onun Mısır ve Cezayir meselesi için bazı girişimler yapıp hemen döneceği yönünde teminat verilmişti. Sonrasında Namık Paşa'nın yerine başka birinin atanması Rusya'yı rahatsız etti. Çünkü bu elçiliğin kalıcı yani daimî olacağını gösteriyordu. Bu sırada II. Mahmud, Rusya ile aralarındaki ittifaka rağmen İngiltere ile ilişkilerini kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Böyle bir şey Rus elçisine göre kabul edilemez bir durumdu. Bu yüzden Butenev, Londra'ya yeni bir elçinin hangi amaçla gönderileceğinin açıklanmasını Babîâlî'den istedi. Bu meselede kendilerine danışılmamasını aradaki ittifaka aykırı olarak değerlendirdiklerini bildirdi. Babîâlî'de Butenev'e verilecek uygun bir cevap üzerinde görüşüldü. Sonuçta Nuri Efendi'nin yeni bir görevle değil Mehmet Ali Paşa'nın bağımsızlık için harekete geçmesi ardından İngiltere'de bir elçi bulundurularak buna engel olunması için tayin edildiğinin açıklanmasına karar verildi. Ayrıca Rus elçisine zaten danışılacakken acele ettikleri Nuri Efendi'nin hiçbir gizli görevinin olmadığı beyan edildi. Osmanlı Devleti'nin iç ve dışta yaşadığı problemlerin Avrupa devletlerine elçi tayinini kaçınılmaz kıldığı belirtildi. II. Mahmud Rus elçisine, eğer Rusya kendisine elçi gönderilmemesinden rahatsızsa Petersburg'a da bir Osmanlı elçisi tayin edilebileceğini söyledi. Diğer yandan İngiltere, Namık Paşa'nın yerine başka bir elçinin gönderilmesini kendi istemişti. Ancak İngiliz hükümeti, yeni Osmanlı elçisinin kim olduğunu öğrendiğinde bundan hiç memnun olmadı. Çünkü Ponsonby'nin tespitine göre Rus elçisi Babîâlî'nin her işine müdahale ediyor ve gizli kalması gereken resmi yazıları okuyordu. Şimdi yeni tayin edilen elçinin kim olacağını da Rus elçisi belirlemiş olmalıydı ki Nuri Efendi'nin Rus taraftarı olduğuna dair istihbarat almışlardı. Bu yüzden Palmerston, Nuri Efendi ve Rum tercümanının daha İstanbul'dan ayrılmadan Rusya hesabına çalışmak üzere Londra'ya gönderildiğine inandı. İngiltere, bu kaygılarını çeşitli şekillerde dile getirdi. Aslında Wellington, Namık Paşa'ya, Nuri Efendi'nin yabancı dil bilip bilmediğini sorarken üstü kapalı bunu ima etmişti.¹⁸

Bu sırada Namık Paşa, büyük bir üzüntü içindeydi. Kendisinin daimî elçi olarak tayin edildiği haberini beklerken Nuri Efendi'nin yerine elçi olarak gönderileceğini öğrendiğinde bu onda bir hayal kırıklığı duygusu yaratmıştı. Üstelik Londra'daki bazı gazetelerde kendisinin elçiliği layıkıyla yapmaması sebebiyle görevden alındığına yönelik haberler çıkmıştı. Kendisine bu konuda merkezden detaylı bir açıklama da iletilmemişti. Ancak bir süre sonra Namık Paşa, Londra'ya bir daimî elçi tayinin gerektiğini yazdığı için Nuri Efendi'nin bu statüde gönderilmesine karar verildiğini

¹⁷ BOA, HAT, 34961. A, 19 Nisan 1835.

¹⁸ BOA, HAT, 46422. G, 27 Mart 1835; BOA, HAT, 46126; BOA, HAT, 37520. A, Mart; BOA, HAT, 46899. E; BOA, HAT, 32987. A, 17 Ocak 1835; Dönmez 2006, s. 66-68.

değerlendirmeye başladı. Bu durumu izah etmek için kralla görüşmek için saraya gitti ve yeni gelecek elçinin daimî olarak tayin edildiği için bu değişimin gerçekleştiğini açıkladı. Kral, bunu memnuniyetle karşıladı. Aynı sırada Mustafa Reşid Paşa da bu değişim kararının sebebini merak ediyordu. Paris gazetelerinde Namık Paşa'nın Rusya aleyhine ifadeleri sebebiyle Rus elçisince görevden aldırıldığı yazıyordu. Paris ve Londra'da Rusya'nın Osmanlı yönetimi ve elçileri üzerindeki etkisi üzerinde iddialar varken böyle bir haberin çıkması Mustafa Reşid Paşa'yı rahatsız etti. Zaten Paris'teki Rus elçisi kendisi üzerinde baskı kurmaya çalışıyordu ki bu durum bu baskıyı iyice artırabilirdi. Mustafa Reşid Paşa, Osmanlı elçileri ve tayinleri üzerinde böyle bir dış etkinin olmadığını, Namık Paşa'nın geçici olarak nameres, yani elçi niteliği olmayan mektup taşıyan kişi olarak gönderilmişken Nuri Efendi'nin tam yetkili bir elçi olarak gönderilmekte olduğunu Fransız yetkililere söylemek zorunda kaldı.¹⁹

Ancak gerçekte Osmanlı elçileri meselenin ayrıntılarına hâkim değildi. Nuri Efendi kendileri gibi geçici elçi statüsünde Londra'ya elçi olarak gönderiliyordu.

Nuri Efendi'ye Görevi Devretmesi

Nuri Efendi ve maiyeti yolculuk için hazırlıklarını kısa sürede tamamladı. İtimatnamesinde Namık Paşa'nın başka bir göreve tayin edilecek olması sebebiyle onun yerine elçi atandığı belirtildi. Londra ve Paris'teki Osmanlı elçilerinin tahminin aksine Nuri Efendi, geçici elçi olarak gönderiliyordu. Nuri Efendi için biri gizli biri açık iki talimatname hazırlandı. Sadece açık talimatname Rus elçisine bazı yerleri değiştirilerek gösterildi. Nuri Efendi, padişahın huzuruna çıktıktan sonra İstanbul'dan ayrıldı. Nuri Efendi öncelikle Zemun karantinasına girdi. Ardından Viyana'ya uğradı. Burada görüşmeler yaptıktan sonra Paris'e ulaştı. Mustafa Reşid Paşa onu Fransa kralı ve hariciye nazırıyla tanıştırdı. Paris'teki işlerini tamamlayan Nuri Efendi Londra'ya (22 Mart) ulaştı. Namık Paşa, elçiliği döneminde üzerinde çalıştığı meselelerde bir ilerleme kaydedememişti. Bu yüzden bu konulardan en azından birinden sonuç alarak İstanbul'a dönebilmek için Nuri Efendi'nin göreve başlamasını biraz geciktirmesini Babıâli'den talep etmişti. Çünkü her ne kadar kendi ihmali olmasa da ilk Londra elçiliğinde de kendisine verilen görevi sonuçlandıramamıştı. Bu şekilde İstanbul'a dönmek istemiyordu. Bu konuda karar Nuri Efendi'ye bırakılmıştı. Halef ve selef elçi bu husus üzerinde konuşmuşlar. Ancak Nuri Efendi bir an önce göreve başlamak isteğini söyledi. Namık Paşa'nın ayrılmadan önceki görevleri arasında yeni elçiye yardımcı olmak da vardı. Öncelikle birlikte Wellington'u ziyaret ettiler. Ancak bu sırada İngiltere'de hükümet değişimi söz konusuydu. Palmerston'un yeniden dışişleri bakanı olması muhtemeldi. Hükümet değişikliği olacağı için yeni Osmanlı elçisinin göreve başlama işinin gecikmesi kaçınılmaz oldu. Namık Paşa bu sürede yeni elçi ve yanındakileri şehri gezdirdi ve gerekli kişilerle tanıştırdı. Yeni hükümet göreve başladığında ise Namık Paşa Palmerston'u ziyaret ederek, Nuri Efendi hakkında bazı teminatlar verdi. Özellikle Nuri Efendi'nin Rus taraftarı olduğu yönündeki bilgileri yalanladı ve onun tam akıl sahibi, sadık ve kendine isnat olunan şeylerden masum bir

¹⁹ BOA, HAT, 37157. J, 02 Ocak 1835; BOA, HAT, 46422. F, 09 Ocak 1835; BOA; Dönmez 2006, s. 68-69.

kişi olduğunu söyledi. Palmerston, Namık Paşa'ya biraz daha Londra kalarak yeni hükümetin Osmanlı hakkındaki iyi niyetini gözleriyle görerek padişaha anlatmasını arzuladığını söyledi.²⁰

Mustafa Reşid Paşa, Paris'te elçiliğe başladıktan sonra oradaki Rus Elçisi Borgo, onu kendisiyle sık sık görüşmeye ve işbirliğine zorlamıştı. Borgo, Nuri Efendi Londra'ya gelmeden hemen önce Londra elçiliğine tayin edilmişti. Şimdi Nuri Efendi'yi kendisiyle işbirliğine zorlayacak gibi görünüyordu. İstanbul'daki Rus Elçisi Butenev, Reisülküttap Mehmed Akif Paşa aracılığıyla Nuri Efendi'ye bu yönde bir talimat gönderilmesini de sağlamıştı. Bu talimata uyulduğu takdirde İngilizlerin yeni elçiyle ilgili şüphelerinin artacağı kesin görünüyordu. Bir süre önce İstanbul'da bulunan ve padişahla da görüşen David Urquhart bu sırada Nuri Efendi'yi bir çiftliğe davet etti. Burada kralın yakınlarından biri yeni Osmanlı elçisine bazı uyarılarda bulundu. Namık Paşa'nın Rus elçisiyle sık sık görüşmesi ve Fransızca bilgisini fazla öne çıkararak kendisini fazlaca bilgili göstermeye çalışması sebebiyle istenmeyen bir kişiye dönüştüğü, davranışlarının İngilizlerin gururuna dokunduğunu söyledi. Buna göre bu yüzden hiçbir görevini başarı ile sonuçlandıramamıştı. Nuri Efendi'ye bu hatalara düşmemesi tavsiyesinde bulundu. Nuri Efendi, Rus elçisini kişisel olarak tanımadığını, diğer elçilerle görüştüğü kadar onunla da görüşmek durumunda olduğu, yoksa hem bir saygısızlık yapmış olacağını hem de Rusya'nın gereksiz yere tepkisine sebep olacağını bu kişiye açıkladı. Bir süre sonra Namık Paşa ve Nuri Efendi, Palmerston'u ziyaret ettiler. Ardından Nuri Efendi, kralın huzuruna çıkarak (29 Nisan) görevine resmen başladı. Böylece Namık Paşa'nın görevi sona ermiş oldu. O gün iki elçi kral divanına katıldı. Burada Rus Elçisi Borgo, Nuri Efendi'yle konuşarak yakın işbirliğinde olması gerektiğini kendisi söyledi. Bu sırada İngiliz devlet adamlarının gözü Nuri Efendi ve Rus elçisinin üzerindeydi. Namık Paşa bir süre sonra hazırlıklarını tamamladı. Londra'dan ayrılmadan önce bazı ziyaretler yaptı, tersane ve fabrikaları gezdi. Bu günlerde Osmanlı topraklarında ticaret yapan İngiliz tüccarlar Osmanlı elçilerine saygılarını göstermek için bir yemek daveti düzenlediler. Son olarak kralın huzuruna çıkarak veda ziyaretinde bulundu. Nuri Efendi ile birlikte yemek²¹ yediler. Ardından İstanbul'a döndü. Palmerston'un, özellikle Nuri Efendi'yi tanıdıktan sonra, Namık Paşa hakkında kişisel kanaati olumluydu. Bunun bir göstergesi olarak Namık Paşa'nın görevini layıkıyla yaptığını dair kral ve dışişleri bakanının yazıları bir süre sonra İstanbul'a ulaştı.²²

²⁰ BOA, HAT, 34961. A, 19 Nisan 1835; BOA, HAT, 46424, 20 Nisan 1835; BOA, HAT, 37494. A, Nisan 1835; BOA, HAT, 34063. A, 12 Nisan 1835; BOA, HAT, 46635; BOA, HAT, 46429. T; BOA, HAT, 37157; *Takvim-i Vekayi*, 94, 15 Ocak 1835; Ahmed Lütfü Efendi 1999, s. 819; Dönmez 2006, s. 70-71; Akalın 1953, s. 138.

²¹ Namık Paşa hastalığı sebebiyle bu yemeğe katılamamıştır. Nuri Efendi, Sisam Prensi Alexander Vogorides ve 12 Türk, ki bunlar Osmanlı öğrencileri ve elçilik personeli olmalıdır, yemekte yer almıştır (*The Times*, 15793).

²² TNA, FO, 78/266, Lord Palmerston'dan Sadrazama, 07 Mayıs 1835; BOA, HAT, 46440. A, 01 Mayıs 1835; BOA, HAT, 37504; BOA, HAT, 34096; BOA, HAT, 46430. Ç, 03 Mayıs 1835; BOA, HAT, 34096; BOA, HAT, 46430. Ç, 03 Mayıs 1835; BOA, HAT, 46430. D; BOA, HAT, 46430. E, 15 Mayıs 1835; BOA, HAT, 19747. A, Mayıs 1835; BOA, HAT, 35738; Dönmez

Namık Paşa, The Times’da onun ülkesine dönüşüyle ilgili haberde yazıldığı gibi, “arkasında pişmanlık ve hayranlık karışımı bir his bırakarak Paris ve Viyana üzerinden İstanbul’a” dönmüştü.²³

Bir süre sonra İngiliz Elçisi Ponsonby, Monitour Ottoman’ın Editörü Alexander Bulak’a, Namık Paşa’nın İngiltere’nin Mısır meselesinde kendisine asla yardım etmeyeceğini II. Mahmud’a söyleyeceğini düşündüğünü ifade etti. Ayrıca bunu yaparsa, bunun oluşturacağı etkiyi önlemeye çalışacağını Namık Paşa’nın “dar kafalı ve karmaşık meseleleri anlayamayacak” bir kişi olduğunu belirtti.²⁴ Bulak buna verdiği cevapta, Namık Paşa Rus taraftarı bile olsa ülkesi tehlikeye girdiğinde bu tavrının değişeceğini, onun padişaha Mısır meseleyle ilgili söyleyeceklerinin ise bir etkisinin olmayacağını beyan etti.²⁵ İngiliz elçisinin onun hakkında kullandığı bu ağır ifadelerde Namık Paşa’nın Londra’dan gönderdiği rapordaki İngiltere’yle yapılacak ticaret anlaşması ve Fırat Nehri’nde vapur işletilmesi projesi gibi konularda yaptığı itirazlar etkili olmuş olmalıydı. Görüldüğü gibi, Ponsonby’nin aşırı şüpheci tavrı ve İngiliz isteklerine karşı çıkan herkesin Rus dostu olduğunu düşünmesi, Namık Paşa hakkındaki düşüncelerinin sürekli değişmesine ve İngiliz hükümetinde onun ‘hangi tarafta olduğu’ konusunda soru işaretlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktaydı.

Gerçekte Palmerston, Namık Paşa’ya açıkça bir şey söylememiştir; ancak Nuri Efendi hakkında olumlu düşüncelere sahip değildi. Çünkü onun da Rus taraftarı olduğuna yönelik bir istihbarat almıştı. Dışişleri bakanı ileriki günlerde özel yazışmalarında Nuri Efendi’yi “açgözlü ve diplomatlığa yakışmayan biri” olarak tanımlayacak kadar ileri gidecekti.²⁶

Elçiliği Sırasındaki Faaliyetleri

Namık Paşa’nın kendisine verilen görevler arasında en önemlileri Mısır ve Cezayir meseleleriyle ilgili İngiliz hükümeti nezdinde yapacağı girişimlerdi. Bu amaçla Palmerston’la birçok görüşme gerçekleştirdi. Bunlardan birinde, Cezayir meselesinde Osmanlı Devleti’nin taleplerini dile getirdi. Ayrıca Mısır meselesinde Suriye’nin geri alınması için İngiltere’nin yardımını beklediklerini ifade etti. Palmerston, II. Mahmud’un Cezayir meselesini bir bahane olarak kullanıldığını, asıl amacının Mısır meselesi olduğunu, ilk saldırının Osmanlı olmaması gerektiğini ve Mehmed Ali Paşa öldüğünde durumu yeniden değerlendireceklerini Namık Paşa’ya ifade etti.²⁷

Palmerston, 1833 yılı sonunda Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasının İngiltere’nin resmi devlet politikası olarak kabul edilmesini sağlamıştı. Bunun için reformlar yapılarak devletin güçlendirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu bağlamda Namık Paşa’ya padişahın ordusunu ve donanmasının güçlendirmek için çalışması gerektiğini, talep edilirse İngiliz subayların İstanbul’a

2006, s. 72-75.

²³ *The Times*, 15796, 21 Mayıs 1837.

²⁴ GB-0033-GRE-E, no. 102/E/9, Ponsonby’den Bulak’a, 08 Temmuz 1835.

²⁵ GB-0033-GRE-E, no. 102/E/13, Bulak’tan Ponsonby’ye, 10 Temmuz 1835.

²⁶ Webster 1951b, s. 550.

²⁷ GB-0033-GRE-E, no. 481/4/81, Palmerston’dan Ponsonby’ye, 16 Eylül 1834.

gönderilebileceğini, ticaretin geliştirilmesi için düzenlemeler yapılmasının zorunlu olduğunu, böylece Rusya'ya olan tazminat borcunu ödeyerek tekrar bağımsız olabileceğini söyledi. Ayrıca II. Mahmud'un ülkesinin doğal kaynaklarını değerlendiremediğini, bu kaynaklar kullanılırsa Osmanlı Devleti tekrar eski günlerine dönebileceğini ifade etti.²⁸

Bundan bir ay sonraki görüşmelerinde ise Palmerston reform, Mısır meselesi ve Rus tehlikesi konusunda Namık Paşa aracılığıyla padişaha göndermek istediği mesajları iletti. Bu mesajda, II. Mahmud'un sahip olduğu imkânları kullanması halinde Rusya'dan yeniden yardım istemek zorunda kalmayacağını, Mısır meselesinde sabırlı olup zaten yaşlı olan Mehmed Ali Paşa'nın ölümünün beklenmesi gerektiğini ifade etti. Padişah, Avrupa devletlerinin sağladığı barış ortamındaki zamanını, reformlar yapmak, ordusunu ve ekonomisini güçlendirmek ve doğal kaynaklarını değerlendirmek için harcamalıydı. Vergiler merkezde toplanarak, devlet memurlarına ve askerlere maaş bağlanmalı, tekeller kaldırılarak tüccarların serbestçe ticaret yapması sağlanmalıydı. Ayrıca gerekirse Avrupa devletlerinden borç alınabilirdi. Bu sayede gelirler artacak ve Rusya'ya olan tazminat borcu ödenebilecekti. Dışişleri bakanının bu ifadelerine karşılık Namık Paşa "Biz borç para almak istemiyoruz." deyince, Palmerston "Rothschild, sizin için Çar I. Nikola'dan daha az zararlı bir alacaklı olacaktır." şeklinde cevap verdi.²⁹

Daha sonraki görüşmelerinde ise Palmerston, Namık Paşa'ya, İngiliz hükümetinin Mehmed Ali Paşa'nın bağımsızlığını değil, padişaha itaatini istediğini söyledi. Namık Paşa İngiltere'nin meseleyi bu şekilde gördüğünün diğer devletlere duyurulmasının Osmanlı Devleti'nin menfaatine olacağını düşündü. Dışişleri bakanından bu ifadelerini İstanbul'daki ve Viyana'daki İngiliz elçilerine bildirmesini talep etti.³⁰

1834 yılı sonuna gelindiğinde İngiltere'de hükümet değişimi gerçekleşmek üzereydi. Palmerston, Namık Paşa'nın İstanbul'a gitmek üzere olan ulaşıyla bu durumu ve dışişleri bakanlığından ayrılacağını İstanbul'daki elçilerine bildirdi.³¹ Namık Paşa, yeni kurulacak hükümet ve dışişleri bakanıyla ilişkileri bir an önce kurmak istiyordu. Bu çerçevede dışişleri bakanlığına getirilen Dük Wellington'a gönderdiği bir yazıyla iki ülkenin çıkarlarının birbirine bağlı olduğunu hatırlatarak, İngiltere kralının Osmanlı Devleti'nin iyiliğini istediklerine yönelik ifadelerini padişaha iletmesini bildirdi.³² Fakat Wellington'un Palmerston gibi Osmanlı Devleti'nin meseleleriyle ve korunmasıyla ne derece ilgileneceği henüz belli değildi.

Namık Paşa, Londra'dan ayrılmadan önce üzerinde çalıştığı sorunlardan en az birini çözmek istiyordu. Fakat dışişleri bakanının değişmesine rağmen bu konularda ilerleme sağlaması pek mümkün görünmüyordu. Osmanlı elçisi çalıştığı meselelerle ilgili görüşmek üzere Wellington'un yanına gitti. Burada Trablusgarp Konsolosu

²⁸ GB-0033-GRE-E, no. 481/4/84-85, Palmerston'dan Ponsonby'ye, 16 Eylül 1834.

²⁹ GB-0033-GRE-E, no. 481/4/88-89, Palmerston'dan Ponsonby'ye, 26 Ekim 1834.

³⁰ TNA, FO, 78/250, Namık Paşa'dan Palmerston'a, 13 Kasım 1834.

³¹ GB-0033-GRE-E, no. 481/4/91-92, Palmerston'dan Ponsonby'ye, 15 Kasım 1834.

³² TNA, FO, 78/250, Namık Paşa'dan Palmerston'a, 30 Aralık 1834.

Warrington'un görevden alınması meselesini³³ gündeme getirdi ve bu istekleri gerçekleşmeden Londra'da ayılmayacağını söyledi. Dışişleri bakanı, sinirlenerek "Siz kendiniz elindeki beratı alın." dedi. Fakat Namık Paşa bunu İngiliz hükümetinin yapmasını beklediklerini söyledi. Osmanlı elçisi daha sonra koloni nazırıyla meseleyi görüştü.³⁴ Namık Paşa, bu olaydan kısa süre sonra gümrük tarifelerinin değiştirilmesi için İngiliz hariciyesine bir tahrir verdi.³⁵ Wellington'un Namık Paşa'ya karşı bu sert tavrının arkasında önemli bir sebep vardı. Namık Paşa yeni dışişleri bakanına yakın biriyle konuşmuştu. Bu kişi Wellington'un İstanbul'daki Rus elçisinin Babiâli'deki etkisini bildiğini, Butenev'in gizli yazışmaları dahi okuduğu ve cevapları kendisinin yazdığını bu durumda Osmanlı elçisine karşı açık olmasının mümkün olmadığını söylemişti. Namık Paşa bu durumu derhal Babiâli'ye bildirdi.³⁶

Bu tarihte Fırat Nehri'nde vapur işletme izni için İngiltere'nin Babiâli nezdinde yaptığı girişimler Namık Paşa'nın gündemindeydi. Bu proje konusunda Namık Paşa'nın sakıncalı gördüğü hususlar vardı. Çünkü Adana, İskenderiye ve Halep Mehmet Ali Paşa'nın yönetimdeydi ve o bölgelerde karışıklık sürüyordu. Ayrıca bu bir ticaret işi olduğundan Osmanlı'nın uygulayacağı tarife gibi hususlar henüz belli değildi. Bu geçici bir proje olmadığından oradaki İngilizlerin ve mallarının korunması gerekiyordu. İşte tüm bunlar belirsizken Namık Paşa, her şeyi ayrıntılı olarak hesap etmeden bu işe girilmesinin ileride olumsuz sonuçlar doğuracağını düşünüyordu. Padişah bu konuda izin vermişti; ancak Mehmed Ali Paşa zorluk çıkarıyordu. Namık Paşa konuyla ilgili çekincelerini Babiâli'ye bildirdi.³⁷ Namık Paşa'nın söz konusu uyarıları Babiâli'de değerlendirildi. II. Mahmud, ileride Osmanlı Devleti'ne zararı olacak olursa projeden vazgeçilmesi şartıyla izin verildiğinin İngiliz elçisine bildirilmesine karar verdi.³⁸

Namık Paşa'nın bu sırada ilgilendiği diğer bir mesele, İngiliz mallarına Osmanlı topraklarında uygulanan gümrük tarifelerinin yenilenmesiyle ilgili Osmanlı Devleti'nin taleplerinin karşılanmasıydı. Namık Paşa'dan sonra Nuri Efendi de bu konuyla ilgili talimat almıştı. Ancak İngiltere Osmanlı'nın uyguladığı tekellerin kaldırılması karşılığında tarifelerin yükseltilmesini kabul etme taraftarıydı. Namık Paşa ise bunun Osmanlı ekonomisine çok ciddi zararlar vereceğine inanıyordu. Bu çerçevede gümrük

³³ Bu tarihte Trablusgarp'ta Karamanlı ailesinden Ali Paşa ve Mehmed Bey'in iktidar mücadelesi yüzünden iç karışıklıklar çıkmıştır. Bu olayların arkasında buradaki İngiliz Konsolosu Hanmer George Warrington'un olduğu tespit edilmiştir. Warrington, isyancıların başındaki Mehmed Bey'i desteklemiştir. Bunun üzerine Babiâli tarafından Namık Paşa'ya İngiltere dışişleri bakanından konsolosun görevden alınmasını istemesi talimatı verilmiştir. Kısa süre önce beylerbeyi atanan Ali Paşa, 1835 yılında görevden alınmıştır. Trablusgarp'a Mehmed Raif Paşa vali tayin edilerek eyalet doğrudan merkeze bağlanarak sorun çözülmüştür. Warrington ise görevine devam etmiştir (BOA, HAT, 22429; BOA, HAT, 22542; Taş 2016, s. 398-421).

³⁴ TNA, FO, 78/268, Namık Paşa'dan Wellington'a, 02 Ocak 1835; TNA, FO, 78/268, Namık Paşa'dan Wellington'a, 16 Mart 1835; BOA, HAT, 46423, 27 Mart 1835; BOA, HAT, 46422. G, 27 Mart 1835.

³⁵ BOA, HAT, 46430, Nisan 1835.

³⁶ BOA, HAT, 46422. G, 27 Mart 1835.

³⁷ BOA, HAT, 46429. H, 16 Ocak 1835; BOA, HAT, 52737.

³⁸ BOA, HAT, 46352, 1835; Kütükoğlu 1974, s. 79.

tarifeleri yüzde 20'ye yükseltile bile tekellerin kaldırılmasının kabul edilmemesi gerektiğini Babîâlî'ye bildirdi.³⁹ Bu şekilde Namık Paşa, İngiliz tüccarlara geniş ayrıcalıklar tanıyacak olası bir ticaret anlaşmasına karşı olduğunu göstermiş oldu.

II. Mahmud, Avrupa'yı örnek alarak Osmanlı ordusunu ve donanmasını modernleştirme çalışmalarını başlatmıştı. Bu çerçevede Osmanlı elçilerinden buldukları yerdeki askerî ve teknolojik gelişmelerle ilgili raporlar isteniyordu. Ayrıca yeni silah teknolojilerinin tespit edip bunlarla ilgili örnekleri merkeze göndermeleri talep ediliyordu. Namık Paşa, bu çerçevede İngiliz ordusunda kullanılan misket tüfeklerinden iki numune talep etti. Bununla ilgili Wellington'a gönderdiği yazıda, bir yıl önce Mısır valisinin 12 numune istediğini Palmerston'un bunun yerine iki bin tüfek takımı hediye edilmesini sağladığını, padişahın bu talebinin geri çevrilmemesini beklediklerini beyan etti. Wellington, bu talebi yerinde bularak tüfeklerin hediye olarak gönderilmesini sağladı.⁴⁰ Bir süre sonra bu numuneler İstanbul'a ulaştı.⁴¹

Osmanlı ordusunun ve donanmasının modernleşirmesi çerçevesinde Namık Paşa'nın yerine elçi tayin edilen Nuri Efendi ile birlikte Londra'ya 14 Osmanlı öğrencisi İngiliz askerî okullarında eğitim görmeleri için gönderilmişti. Namık Paşa, Wellington görevdeyken bu öğrencilerin ilgili okullara yerleştirilmeleri için talepte bulundu. Ancak dışişleri bakanı bu konuya sıcak bakmadı ve konuyu askerî okullara havale etti. Okullardan gelen olumsuz dönüşler ardından öğrencilerin reddedilmesine karar verildi. Namık Paşa, Palmerston göreve gelince yeniden resmi talepte bulundu. Palmerston bu konunun politik açıdan İngiliz çıkarlarıyla ilgili olduğunu okullara bildirdi. Sonuçta Namık Paşa'nın girişimleriyle öğrencilerin İngilizce eğitimi aldıktan sonra İngiliz askerî okullarına özel öğrenci olarak yerleştirmelerine karar verildi.⁴²

Sonuç

Osmanlı elçileri, Avrupa'da daimî elçiliklerin yeniden tesis süreci 1832 yılında başlatıldıktan sonra, gerçekleşmesi neredeyse imkânsız görevlerle sorumlu tutulmuşlardır. Çoğu zaman yabancı dil bilmeden Avrupa'nın en önde gelen diplomatları ve devlet adamlarıyla diplomasi oyunları oynamak zorunda kalmışlardır. Namık Paşa ise, Fransızca bilmesine rağmen, Avrupa devletlerinin Osmanlı üzerindeki nüfuz yarışından ve Osmanlı yönetiminin realist olmayan beklentilerinden olumsuz etkilenmiştir.

İlk Londra elçiliği, Namık Paşa'ya belli bir tecrübe kazandırmış ve Fransızca bilmesi görevini yaparken bir avantaj sağlamıştır. Ancak ikinci elçiliği çeşitli sebeplerle

³⁹ BOA, HAT, 46430, Nisan 1835; Kütükoğlu 1974, s. 82.

⁴⁰ TNA, FO, 78/268, Namık Paşa'dan Dük Wellington'a, 03 Şubat 1835; TNA, FO, 78/269, Dük Wellington'adan Namık Paşa'ya, 21 Mart 1835.

⁴¹ BOA, HAT, 34986. C, 05 Mart 1835; Rodkey 1929, s. 577.

⁴² TNA, FO, 78/268, Namık Paşa'dan Dük Wellington'a, 28 Mart 1835; TNA, FO, 78/268, Namık Paşa'dan Lord Palmerston'a, 13 Mayıs 1835; Dönmez 2014, s. 189-191; Rodkey 1929, s. 578; Akalın 1953, s. 133. Namık Paşa 1832 yılında Londra'ya elçi olarak gittiği sırada yanında Mehmed Emin Paşa'yı Avrupa'da eğitim alması için götürmüştür (Şişman 2004, s. 6-7; İnal 1972, s. 83).

beklenen sonuçları vermemiştir. Özellikle elçiliğe atanmadan önce Rusya'da yaptığı görevler ve Çar I. Nikola ile görüşmesi, daha sonra İstanbul'da Rus elçisiyle ilişkileri, Ponsonby'nin onun aleyhine yazdığı raporlar, İngiliz hükümetinin ona şüpheyle yaklaşmasına sebep olmuştur. İngiliz elçisinin sonradan gönderdiği yazılarda Namık Paşa'nın Ahmed Fevzi Paşa'ya yakınlığına rağmen Rus taraftarı olmadığına yönelik deliller bulunduğu dair ifadelerininse pek etkisi görülmemiştir.

Namık Paşa, İngilizlerin hassasiyetini görerek Mustafa Reşid Paşa'yı Rus elçisiyle ilişkilerine dikkat etmesi yönünde uyarmasına ve kendisi böyle bir irtibattan uzak durmasına rağmen, kendisi bu konuda en çok ithama uğrayan kişi olmuştur.

Namık Paşa, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da en iyi bir şekilde temsil etmek ve devletin şerefini korumak için İngilizlerle görüşmelerinde son derece kendine güvenen biri olarak davranmıştır. İyi derecede Fransızca bilmesinin avantajını kullanmak istemiştir. Metternich'in bu yöndeki tavsiyesini de tutmak istemiştir. Bunun yanı sıra kendisine verilen Mısır ve Cezayir meselesi, Trablusgarp'taki İngiliz konsolosunun görevden alınması, gümrük tarifelerinin yenilenmesi gibi görevlerde sonuç alabilmek için fazlaca ısrarcı olmuştur. Tüm bunlar ve onun Rusya'nın yönlendirmesiyle böyle davrandığına inanılması Londra'da kendisine karşı bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Namık Paşa, elçiliğe başladığı sırada İngiliz hükümetindeki değişimler de süreci olumsuz etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin meseleleriyle yakından ilgilenen Palmerston'un yerine dışişleri bakanlığına bu hassasiyete sahip olmayan Wellington'un gelmesi İngiliz hariciyesiyle Osmanlı elçisi arasındaki gerginliğin artmasına yol açmıştır. Onun görevden alınması için Babıâli nezdinde girişimde bulunan İstanbul'daki İngiliz elçisinin bile o sırada elçilikten alınmasının gündeme gelmesi ortamın hassasiyetin ortaya koymaya yetecek bir durumdur.

Namık Paşa, sadece İngilizlerin değil kendi isteklerini yerine getirmemesi sebebiyle Rusların da istemediği bir elçi olmuştur. İki devletin çekişmesi onun elçiliğini olumsuz etkilemiş ve görevlerinde sonuç almasının ve elçiliğini devam ettirmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Benzer şekilde Londra elçiliğine atanan Nuri Efendi, İngilizler tarafından daha Londra'ya gelmeden Rus taraftarı damgası yemekten kurtulamamıştır. Onun tayininde Rusya'dan rüşvet alan Mehmed Akif Paşa'nın etkili olduğu göz önünde bulundurulacak olursa İngilizlerin bu konuda belli oranda haklılık payı olabileceği düşünülebilir. Palmerston'un Nuri Efendi hakkındaki ağır sözleri de yeni elçiye İngilizlerin bakış açısını gösterir niteliktedir. İngiliz hükümeti, Londra elçiliğine 1836 yılında Mustafa Reşid Paşa tayin edilene kadar Osmanlı elçilerine temkinli davranmış; ancak bundan sonra gerçek bir işbirliği ve güven ilişkisi ortaya çıkabilmiştir.

Osmanlı elçilerinin Paris ve Londra'da sorumlu tutuldukları görevlerin başarı şansının olmaması elçilerin başarıları üzerinde önemli rol oynamıştır. Özellikle padişahın Mısır ve Cezayir meselelerindeki taleplerini, askerî ve ekonomik bir gücü olmayan bir devletin elçisinin kabul ettirmesi mümkün olmamıştır. Buna karşın II. Mahmud ve Osmanlı devlet adamları boş bir beklenti içinde bulunmuş ve taleplerinin gerçekleşmemesini elçilerin başarısızlığına bağlamışlardır. Örneğin Mustafa Reşid Paşa,

hariciye nazırı olduktan sonra özel elçilikle 1838 yılı sonunda Londra'ya gönderildiğinde, istenilen ittifak anlaşmasını kabul ettiremeyince padişah tarafından benzer muameleye uğramış, hatta kendisi hakkında ölüm emri verilmiştir.

Osmanlı Devleti üzerinde İngiliz-Rus nüfuz çekişmesinin son derece etkili olduğu Namık Paşa'nın elçilikten alınma sürecinde, hiçbir zaman 'persona non grata' seviyesinde bir durum yaşanmamıştır. Daha çok Osmanlı yöneticilerine karşı oldukça şüpheli bir tavır sergileyen İngiliz Elçisi Ponsonby'nin onun hakkında sürekli değişen kanatlarının etkili olduğu, İngilizlerin bu tereddütlerinin Rus elçisi tarafından kendi kontrollerine alamadıkları bir elçiden kurtulmak için kullanıldığı bir durum söz konusudur. Palmerston'un, seçme şansı olsa Nuri Efendi yerine Namık Paşa'yı tercih edeceğinden hiç şüphe yoktur.

Namık Paşa, II. Mahmud döneminden II. Abdülhamid'e kadar devletin çeşitli kademelerinde ticaret ve bahriye nazırlıkları, valilikler, elçilik ve Şura-yı Devlet reisliği gibi görevler yapmış, başarılı olmuş bir asker, diplomat ve devlet adamıdır. Kariyerinin başlarında yaşadığı diplomatlık deneyimindeki talihsizlikler sonraki mesleki hayatında olumlu olumsuz bir takım etkiler yapmıştır. Namık Paşa, hal tercümesinde ilk Londra elçiliği hakkında detaylı bilgi vermekteyken, ikinci elçiliğini bir cümleyle geçiştirmiştir. Bu durum, onun bu görevinde kendisine verilen işlerde henüz sonuç alamadan elçilikten alınmasıyla ve ruh dünyasında bu olayın bıraktığı izle alakalı olsa gerektir.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 20084; 20392. D; 22429; 32987. A; 32990. A; 34063. A; 34096; 34961. A; 34979. A; 34986. C; 37157; 37157. J; 37480; 37486; 37486. D; 37489; 37494. A; 37503; 37503. F; 37504; 37520. A; 37532. A; 35738; 37601; 37601. A; 40747; 46126; 46352; 46422. F; 46422. G; 46423; 46424; 46429. H; 46429. T; 46430; 46430. Ç; 46430. D; 46440. A; 46504; 46505; 46623; 46635; 46899. B; 46899. E; 47283. L; 52737.

BOA; İrade Dosyalar (İ. DÜİT), no. 140/1.

The National Archives (TNA)

Foreign Office (FO), defter no. 78/237, 240, 250, 266, 268, 269, 328.

Durham University Library, Papers of John Viscount Ponsonby

GB-0033-GRE-E, no. 102/E/9, 102/E/13, 481/4/81, 481/4/84-85, 481/4/91-92, 481/20/22, 632/108.

Sürelî Yayınlar

Takvim-i Vekayi, 85, 87, 94.

The Times, 15793, 15796.

b. Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- Ahmet Lütfi Efendi 1999 Ahmet Lütfi Efendi, *Vak'anüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi*, C. III- IV, yeni yazıya aktaran. Yücel Demirel, YKY, İstanbul
- Akalın 1953 Şehabeddin Akalın, “Mehmed Namık Paşa”, *Tarih Dergisi*, C. IV, S. 7, s.
- Akpınar 2023 Mahmut Akpınar, “Osmanlı Diplomasisinde Askeri Bürokrasi Menşei Elçiler”, *Türk Diplomasisine Yön Verenler: Osmanlı Dönemi*, ed. Ahmet Dönmez-Yakup Kaya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2023, s. 273-297.
- Altundağ 1942 Şinasi Altundağ, “Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra'ya Gönderilmesi”, *Belleten*, C. VI, S. 23-24, s. 229-251.
- Altundağ 1945 Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi 1831-1841*, TTK Yayınları, Ankara.
- Anderson 2001 Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu*, çev. İdil Eser, YKY, İstanbul.
- Armaoğlu 1999 Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasî tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Binzouba 2015 Majed Mohammed Binzouba, *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1804-1892)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Cunningham 1933 Allan Cunningham, *Eastern Questions in the Nineteenth Century*, C. II, ed. Edward Ingram, Frank Cass Press&Co.Ltd., London.
- Dönmez 2014 Ahmet Dönmez, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi: Diplomasi ve Reform (1833–1841)*, Kitap Yayınevi, İstanbul
- Dönmez 2006 Ahmet Dönmez, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa’da Yeniden Tesisi (1832–1841)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Gökova 1946 İbrahim Alaaddin Gökova, “Mehmed Namık Paşa”, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, s. 374.
- İnal 1982 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, C.I, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karal 1942 Enver Ziya Karal, “Namık Paşa’nın Hal Tercümesi”, *Tarih Vesikaları*, C. I, S. 9, s.
- Kılıç 1999 Abdullah Kılıç, “Namık Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. II, yay. yönt. Ekrem Çakıroğlu, YKY, İstanbul, s. 348.
- Kurat 1952 Akdes Nimet Kurat, *Türk İngiliz Münasabetlerine Kısa Bir Bakış 1553-1952*, TTK Yayınları, Ankara.
- Kütükoğlu 1974 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münasebetleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Rodkey 1929 F. Stanley Rodkey, “Lord Palmerston and the Rejuvenation of Turkey, 1830-41”, *The Journal of Modern History*, S. 1, No. 4, s. 570-593.
- Jenks 1964 Margaret Jenks, *The Activities and Influence of David Urquhart 1833–56, with Special Reference to the Affairs of the Near East*, University of London, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra.
- Saydam 2006 Abdullah Saydam, “Mehmed Namık Paşa”, *TDVİA*, C. 32, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 379–380.
- Sinaplı 1987 Ahmet Nuri Sinaplı, *Şeyhül Vüzera, Serasker Mehmed Namık Paşa*, Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Şişman 2004 Adnan Şişman, *Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri 1838-1876*, TTK Yayınları, Ankara.
- Taş 2016 Abdullah Erdem Taş, *Osmanlı Garp Ocaklarından Trablusgarp Eyaleti: Karamanlılar Dönemi (1711-1835)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tukin 1999 Cemal Tukin, *Boğazlar Meselesi*, Pan Yayınları, İstanbul

- Urquhart 1875 David Urquhart, *Reminiscences of William IV, Correspondence Between Lord Ponsonby and David Urquhart*, Diplomatic Review Office, London.
- Webster 1951a Charles Webster, *The Foreign Policy of Palmerston 1830-1841 (Britain, the Liberal Movement and the Eastern Question)*, C. I, G. Bell&Sons Ltd, London.
- Webster 1951b Charles Webster, *The Foreign Policy of Palmerston 1830-1841 (Britain, the Liberal Movement and the Eastern Question)*, C. II, G. Bell&Sons Ltd, London.
- Zorlu 2022 Süleyman Emre Zorlu, “Eski Türklerde Osmanlı Devleti’nde Meşruiyet İnanç Bağlamında Devlet Başkanının Belirlenmesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 501-533.

EKLER

Ek 1. Mehmed Namık Paşa (Unat 2008).

Carlton Hotel
Ce 3 Février 1835.

Monsieur le Duc,

S. Exc. le Ministre de la Guerre
de la Sublime Porte m'ayant chargé
de lui procurer deux modèles des fusils
en usage dans l'armée de Sa Majesté Bri-
= tannique pour l'artillerie à pied et l'infan-
= terie de ligne, je viens prier Votre Grâce de
vouloir bien me faire donner l'autorisation né-
= cessaire pour que je puisse en obtenir un de chaque
espèce.

J'ai l'honneur d'être avec les sentiments
de la plus haute considération,

Monsieur le Duc,

Votre serviteur très-humble,
Namik

A Son Excellence
le Duc de Wellington, Ministre de Sa Majesté
Britannique au Département des Affaires Etrangères,
& & & & &

Ek 2. Namık Paşa'nın İki İngiliz Tüfeği Talebine Dair Dük Wellington'a Yazısı.
(TNA, FO, 78/268).

Draft
Viscount Palmerston
to
The Grand Vizir.

193
T. O. London
May 7. 1835.

High, Illustrious, and
Excellent Lord!

x 24. of Dec 7 1834.

I have the honour to
acknowledge the receipt of Your
Highness' letter * delivered to
my Predecessor by Mr. Wroby
Officer, stating that, ^{His Imp. Majesty} the
Sultan, having found that
the duties of Namik Pasha, who
has for some time been
charged with a mission at
this Court, required his
presence at Constantinople, ~~His~~
~~Imperial Majesty~~ had been
pleased to command His
Excellency's return to that
Capital,

Ek 3. Lord Palmerston'un Görevi Sona Eren Namık Paşa'nın Elçiliğinden Memnun Kaldıklarına Dair Sadrazama Yazısı. (TNA, FO, 78/266).

SUMMARY

Mehmed Namik Pasha is a statesman and soldier who served at various levels of the state and advised the sultans. Upon transferring to the military school, he continued his career in the Sublime Porte. During Mehmed Ali Pasha's rebellion in 1832, he was sent as a special envoy to England and France in order to seek assistance. In the years following his first embassy, after two years, he was reappointed to the London embassy. In the meantime, Russia, which was trying to take over the Ottoman Empire and cut ties with Western European countries, sought to prevent an ambassador from being appointed. When he failed, he tried to keep Namik Pasha under his control. England, on the other hand, approached Namik Pasha with suspicion due to his connections with pro-Russian people such as Ahmed Fevzi Pasha and his previous service in Russia. A distrust of the British administration developed following reports sent by the British ambassador in Istanbul, Lord Ponsonby, that he supported the Russian government. The Russian ambassador, who served first in Paris and then in London, forced Namik Pasha and Paris Ambassador Mustafa Reşid Pasha to cooperate with him. The ambassadors were also required to comply with these instructions by Reisülküttap Mehmed Akif Pasha. Nonetheless, Namik Pasha tried to stay away from the Russian ambassador in Paris before starting his duty. In addition, he informed Mustafa Reshid Pasha of the situation.

In this context, Namik Pasha held meetings with British Foreign Minister Lord Palmerston. These meetings were held in order to communicate the Ottoman Empire's concerns regarding the Algerian issue. Further, he stated that they were waiting for England's assistance in the Egyptian issue so that they could retake Syria. It was Palmerston's view that reforms were necessary in order to protect the independence and integrity of the Ottoman Empire. He told Namik Pasha that the sultan should work to strengthen his army and navy, British officers could be sent for this task if requested, and arrangements would be made to develop trade, so he could become independent again by paying his compensation debt to Russia, which would allow him to become independent again. Mahmud II was also unable to utilize his country's natural resources, and otherwise the Ottoman Empire could return to its former glory. The sultan received the messages Palmerston intended to convey through Namik Pasha regarding reform, the Egyptian issue, and the Russian threat at another meeting. According to him, if Mahmud II utilizes the opportunities at hand, he will not be required to seek assistance from Russia in the future. The Egyptian issue should also be handled with patience, according to him. It would have been more prudent for the sultan to devote his time to reforming, strengthening his army and economy, and exploiting his natural resources. There should be a central tax collection system, salaries should be paid to civil servants and soldiers, monopolies should be eliminated, and free trade should be allowed.

Britain's attempts to obtain grant from the Ottoman Empire to operate ferries on the Euphrates River were also on Namik Pasha's agenda during his embassy. This project has been deemed undesirable by him. He presented his reservations to the

Sublime Porte. Namik Pasha's warnings were assessed in the Sublime Porte. Mahmud II decided to inform the British ambassador that the project was granted permission on the condition that it would be abandoned if it harms to the Ottoman Empire in the future.

Namik Pasha was also interested in the Ottoman Empire's request for the renewal of customs tariffs applied to British products. He requested this. Mehmed Nuri Efendi also received instructions over the respective problem. Since there was a change in the Ministry of Foreign Affairs, it was probable to end the issue more easily when Palmerston was in power. On the other, England was in favor of accepting an increase in tariffs in exchange for the removal of monopolies. Namik Pasha believed that this would unleash significant damage to the Ottoman economy and informed the Sublime Porte that monopolies should be kept.

Namik Pasha requested two samples of rifles used by the British military. According to the letter he wrote to Duke Wellington about this, the Egyptian governor requested 12 samples a year ago. Nevertheless, Palmerston ensured that two thousand rifle sets were presented to the Queen as a gift. It was expected that the sultan's request would not be rejected. This request was deemed appropriate by Duke Wellington, who arranged for the rifles to be sent as a gift. Istanbul received these samples after a period of time.

Namik Pasha's endeavor to complete his duties and his self-confident attitude disturbed the British, who were very rude and expected to be unreliable. When this problem came together with the claims that Namik Pasha was pro-Russian, the opinion that he was not wanted by the British government was assessed in the Sublime Porte. Mahmud II approved to send another ambassador instead of Namik Pasha, who was not trusted in his country due to England's involvement in the Egyptian and Algerian issues. On the other hand, headlines with a theme of Ottoman ambassador dismissed by the Russian ambassadors in Paris and London were displayed in newspapers. Accordingly, the Russian ambassador in Istanbul permanently recalls the Ottoman ambassador in London. It was unanimously agreed that Mehmed Nuri Efendi should be appointed ambassador. His actions were thought to be in accordance with their wishes when he realized that he could not prevent another ambassador from being sent to his place. It is unfortunate that the newly appointed ambassador could not avoid being branded as a Russian supporter in London before he even left Istanbul.

Namik Pasha intended to serve as a congruent ambassador during a conflict between British and Russian interests and influence in the Ottoman Empire. Throughout his tenure in Europe, he represented the Ottoman Empire and pushed all conditions to ensure that his tasks were completed. After his return to Istanbul, he was given high-level duties and achieved much, demonstrating that the misfortunes he encountered during his embassy were attributable to factors beyond his control.